

دانشکده الهیات و معارف اسلامی
گروه علوم قرآن و حدیث

تأثیر وجوه و نظائر در ترجمه های معاصر فارسی

پایان نامه کارشناسی ارشد علوم قرآن و حدیث

استاد راهنما

دکتر محمد حسن رستمی

استاد مشاور

دکتر مهدی جلالی

نگارش

علی رضا حاجی آبادی

شهریور ماه ۱۳۸۸

بسمه تعالی .

مشخصات رساله / پایان نامه تحصیلی دانشجویان .

دانشگاه فردوسی مشهد

عنوان رساله / پایان نامه: تأثیر وجوه و نظائر در ترجمه های معاصر فارسی

نام نویسنده: علیرضا حاجی آبادی

نام استاد(ان) راهنما: دکتر محمد حسن رستمی

نام استاد(ان) مشاور: دکتر مهدی جلالی

دانشکده : الهیات و معارف اسلامی	گروه:	رشته تحصیلی: الهیات(علوم قرآن و حدیث)
تاریخ تصویب:		تاریخ دفاع: ۸۸/۷/۴
مقطع تحصیلی: کارشناسی ارشد	☐ دکتری	تعداد صفحات:

چکیده رساله / پایان نامه :

وجوه و نظائر یکی از ضرورت های اولیه برای مترجمان قرآن کریم است. با توجه به گوناگونی موارد استعمال واژه ها در زبان عربی ، همواره با این واقعیت روبرو هستیم که گاهی یک واژه در جمله ای معنایی می دهد که همان واژه در جمله دیگر معنایی متفاوت و حتی گاهی متضاد دارد و تنها با قرینه های مختلف می توان به مفهوم درست آن واژه پی برد . وجوه و نظائر از جمله دانش هایی است که به عنوان پیش نیاز فهم و تفسیر قرآن کریم به شمار می رود و یکی از مباحث مهم علوم قرآنی است که راه احتمال را در فهم معانی قرآن باز نموده و گاهی موجب اشتباه و گاه دستاویزی برای فتنه جویان شده است.

وجوه و نظائر در قرآن نشان دهنده آن است که این کتاب عظیم دارای لایه های مختلف معنایی است . بنابراین فهم دقیق قرآن منوط به فهم وجوه و نظائر است. اما مترجمان در ترجمه واژه ها گاه دچار غفلت شده و یک واژه را که در موارد گوناگون معنای متفاوتی دارد همه جا به یک معنا ترجمه کرده یا وجه معنایی واژه را متناسب با معنای ذکر شده در کتب وجوه قرآن ترجمه نکرده اند. ما در این پژوهش، وجوه معنایی ده واژه فتنه، تأویل، هدی، دین، سوء، آیه، ائمه، عزیز، رحمه، ظلم را در ۵ ترجمه مشهور قرآن (مکارم، فولادوند، مجتبی، خواجهی، صادقی تهرانی) مورد بررسی قرار داده و به کفایت ها و کمبودهای مترجمان اشاره خواهیم کرد.

کلید واژه:	امضای استاد راهنما:
۱. وجوه	
۲. نظائر	
۳. معانی	
۴. ترجمه	تاریخ:
۵. مترجمان	

بسمه تعالی .

Graduate Studies Thesis\Dissertation Information
Ferdowsi University of Mashhad

Title of Thesis\Dissertation: the influence of *Semantic forms and hyponymy* in contemporary Persian translations (Makarm, Foladvand ,Mojtavabi ,Khajavi ,Sadeghi Tehrani)

Author: Ali Reza Hajiabadi

Supervisor(s):

Advisor(s): Dr.Jalali

Faculty: Theology

Department:

Specialization:

Approval Date:

Defence Date: ۱۳۸۸/۷/۴

M.S.

Ph.D.

Number of Pages:

Abstract:

Semantic forms and hyponymy should be of mupost importance and prerequisite to translator of Holly Quoran. Regarding the variety of lexical usage in Arabic , one always faces the fact that sometimes a word has a certain meaning in a certain context and the same word has a different meaning or even an opposite meaning in another context. The reader can find out the exact correct meaning of the word through different analogies within the text. These are important topics in Quoranic science that has opened a possible path in understanding the meanings of the holly Quoran and on the other hand it has caused some misconceptions and misinterpretations and sometimes a pretext for sedition provokers.

This Quorainc subject indicates that this great holly book has different semantic layers, therefore having an exact understanding of it depnds on having a deep understanding of different semantic forms and homonymities. But translators sometimes have made a lot of mistakes in translating some words for example they have translate a word that has a certain meaning in a text and they have translated the same word with different meaning in other completely different context. They have ignored the translation of the word in right context according the terminology of semantic forms of Quoran. In this research the researcher has chosen ten different Quoranic words with different semantic forms. These words were as follows : fetne (temptation or sedition) tavil (esoteric interpretation) hoda (right direction) din (doom) soa(ill ,evil) aie (portent,verse) amme (nation) aziz (powerful) rahmat (mercy ,compassion) zolm (oppression, evil-doing) in five different renderation of Quoran (Makarm, Foladvand ,Mojtavabi ,Khajavi ,Sadeghi Tehrani). The researchers has pointed their inadequacies and lacking out in their translation

Signature of Supervisor:

Date:

Key Words:

۱. semantic forms

۲. homonymity

۳. homophones

۴. translators of Quoran

۵. translator

فهرست مطالب

فصل اول: کلیات

درآمد.....	۹
بخش اول: وجوه و نظائر و ضرورت شناخت آن	۱۱
۱. تعریف وجوه و نظائر.....	۱۱
۱-۱. وجوه و نظائر در لغت	۱۱
۱-۱-۱. وجوه	۱۱
۱-۱-۲. نظائر	۱۲
۱-۲. وجوه و نظائر در اصطلاح	۱۲
دیدگاه اول	۱۲
دیدگاه دوم	۱۴
دیدگاه سوم	۱۸
خلاصه و نتیجه	۲۱
۴-۱. اشباه در وجوه و نظایر	۲۲
۲- جایگاه و ضرورت شناخت وجوه و نظایر	۲۴
۳- وجوه و نظایر در کلام معصومین و بزرگان	۲۹
قرآن کتاب چند وجهی	۲۹
مصادیقی از وجوه و نظائر در آثار اهل بیت(ع)	۳۴
۴- پیشینه علم وجوه و نظایر	۳۶
۴-۱. نخستین نگارنده ی وجوه القرآن	۳۶
۴-۲. آثار موجود در زمینه وجوه و نظائر قرآن	۳۷
۱- نوشته های مفسران درباره وجوه و نظایر	۳۷
۲- گردآوردگان وجوه و نظایر به عنوان واژگان مشترک قرآنی	۳۷
۳- آثار زبان شناسان در وجوه و نظایر قرآن کریم	۴۳
۵- اقسام وجوه و نظائر	۴۴
خلاصه و نتیجه.....	۴۸
بخش دوم: علت گوناگونی معنای واژه ها	۴۹
درآمد.....	۴۹
علت گوناگونی معنای واژه ها	۵۱
۱- وجود اشتراک معنوی و لفظی در زبان عربی	۵۱

- ۵۱- تعریف اشتراک لفظی
- ۵۳- پیشینه اشتراک لفظی
- تفاوت بین وجوه و نظائر با مشترک لفظی و مشترک معنوی ۵۳
- ۵۴- اقسام اشتراک لفظی
- ۵۶- منابع اشتراک لفظی (عوامل پیدایش اشتراک لفظی)
- ۱- تولید و زایش معنایی ۵۶
- ۲- تداخل لهجه ها ۵۷
- ۳- استعمال مجازی و استعاره ۵۷
- ۴- تطوّر معنایی ۵۸
- ۵- اشتراک صرفی ۵۹
- ۶- توافق وضع ۶۰
- ۷- وضع اولیه ی زبانی ۶۰
- ۸- وام گیری از زبان ها ۶۰
- نسبیت اشتراک لفظی ۶۰
- امکان اشتراک لفظی و نظرات مختلف پیرامون این پدیده..... ۶۱
- ۶۳- استعمال لفظ در بیش از یک معنا
- استعمال لفظ مشترک در بیش از یک معنا ۶۳
- ۶۶- بررسی نمونه ای از استعمال لفظ در بیش از یک معنا در قرآن
- ۶۶- اشتراک معنوی
- نقش و کارکرد اشتراک معنوی ۶۸
- ۶۹- تمایز و تفاوت بین مشترک لفظی و مشترک معنوی
- ۷۱- سیاق
- اهمیت نقش سیاق از نظر دانشمندان ۷۱
- کارکردهای سیاق (بافت) ۷۲
- ۷۲- انواع سیاق
- سیاق کلمات ۷۳
- ۲- وجود حقیقت و مجاز در زبان عربی ۷۵
- ۳- استعمال لفظ به طریق کنایه و استعاره ۷۵
- ۴- استعمال گوناگون معانی حرفی ۷۵
- ۷۷- بحثی درباره ی ترادف در قرآن
- ۸۱- خلاصه و نتیجه

بخش سوم: مکاتب ترجمه ای	۸۲
درآمد	۸۲
ترجمه و اهمیت آن	۸۳
نظرات مختلف در مورد ترجمه قرآن کریم	۸۴
- مبانی ترجمه قرآن	۸۴
مفهوم شناسی ترجمه قرآن	۸۵
اول : مبانی فقهی مذاهب اسلامی و تاثیر آن ها در ترجمه آیات الاحکام	۸۵
دوم : مبانی قرائی ترجمه قرآن	۸۵
سوم : مبانی تفسیری ترجمه قرآن	۸۶
- اصول ترجمه قرآن	۸۷
- فرآیند ترجمه قرآن	۸۸
۱- دوره ترجمه تحت اللفظی (معادل یابی)	۸۸
۲- دوره ترجمه تفسیری (تغییر در ساختار زبان)	۸۹
۳- دوره ترجمه آزاد (برقراری تعادل ساختاری در ترجمه)	۸۹
- روش شناسی ترجمه	۸۸
روش های ترجمه قرآن بر اساس گونه های انتقال مطلب از زبان مبدأ به زبان مقصد	۹۰
- انواع ترجمه های قرآن در طول تاریخ	۹۲
- ترجمه پیوسته و تفسیری	۹۲
بایسته های یک مترجم قرآن	۹۳
خلاصه و نتیجه	۹۳
- معرفی اجمالی ترجمه ها و زندگینامه مترجمان	۹۴
آیت الله ناصر مکارم شیرازی	۹۴
زندگی نامه و آثار	۹۴
ترجمه قرآن مکارم	۹۴
امتیازات (کفایت ها)	۹۵
کمبودها	۹۵
مترجم: استاد محمد مهدی فولادوند	۹۶
زندگی نامه و آثار	۹۶
ترجمه قرآن فولادوند	۹۷
امتیازات (کفایت ها)	۹۷
کمبودها	۹۸

۹۸.....	سید جلال الدین مجتبی
۹۸.....	زندگینامه و آثار
۹۹.....	ترجمه قرآن مجتبی
۱۰۰.....	امتیازات(کفایت ها).....
۱۰۱.....	کمبودها
۱۰۳.....	محمد خواجهی
۱۰۳.....	زندگینامه و آثار
۱۰۴.....	آثار
۱۰۵.....	ترجمه قرآن خواجهی
۱۰۶.....	امتیازات(کفایت ها)
۱۰۶.....	کمبودها
۱۰۷.....	صادقی تهرانی
۱۰۷.....	زندگینامه و آثار
۱۰۷.....	استادان
۱۰۸.....	دیدگاه قرآنی
۱۰۸.....	آثار قرآنی
۱۰۹.....	ترجمه قرآن صادقی تهرانی
۱۰۹.....	امتیازات(کفایت ها)
۱۰۹.....	کمبودها
	فصل دوم: بررسی ده واژه منتخب در ترجمه های برگزیده معاصر فارسی قرآن کریم
۱۱۲.....	(واژه فتنه)
۱۱۲.....	معنای لغوی فتنه
۱۱۳.....	کاربرد فتنه در قرآن
۱۱۴.....	بررسی وجوه " فتنه "
۱۱۵.....	۱- امتحان و آزمایش
۱۲۴.....	۲- در کفر و نفاق انداختن
۱۲۷.....	۳- شرک
۱۳۰.....	۴- گناه
۱۳۱.....	۵- سوزاندن به آتش ، عذاب در آتش (دنیا و آخرت)
۱۳۳.....	۶- صدمه زدن ، آزار و درگیری و جنگ ، کشتن
۱۳۴.....	۷- بازداشتن و جلوگیری کردن

۱۳۶	۸- شکنجه کردن، به رنج انداختن
۱۳۷	۹- گمراهی
۱۳۹	۱۰- معذرت، عذر آوردن
۱۴۰	۱۱- عبرت، تحت سلطه
۱۴۱	۱۲- مجنون، دیوانه
۱۴۲	۱۳- قضاء
۱۴۳	۱۴- عقوبت
۱۴۸	۱۵- شر
۱۴۴	۱۶- لغزانیدن
۱۴۵	۱۷- آشوب
۱۴۷	خلاصه و نتیجه
۱۴۹	تأویل
۱۴۹	معنای لغوی
۱۵۰	معنی تأویل در نزد مفسران و علماء
۱۵۱	کاربرد واژه «تأویل» در قرآن
۱۵۲	بررسی وجوه تأویل
۱۵۲	۱- پایان حکومت پیامبر و امت او
۱۵۳	۲- عاقبت وعده های خیر و شر خداوند در قیامت
۱۵۵	۳- تعبیر خواب و خوابگزاری
۱۵۷	۴- تحقق یافتن
۱۵۷	۵- انواع، گوناگون
۱۶۰	۶- بیان
۱۶۲	جمع بندی و نتیجه گیری
۱۶۳	هدایت
۱۶۳	معنای لغوی «هدایت»
۱۶۵	بررسی وجوه «هدایت»
۱۶۵	۱- روشن کردن، بیان کردن
۱۶۸	۲- دین اسلام
۱۶۹	۳- ایمان
۱۷۲	۴- دعوت کردن (فرا خواندن)
۱۷۵	۵- شناخت، معرفت، پیدا کردن راه

۱۷۹.....	۶- کتاب ها و فرستادگان
۱۸۰.....	۷- راهنمایی کردن، راهنمایی
۱۸۲.....	۸- شأن محمد(ص)
۱۸۴.....	۹- قرآن
۱۸۵.....	۱۰- تورات
۱۸۶.....	۱۱- گفتن جمله استرجاع
۱۸۷.....	۱۲- راه یافتن به دلیل(راهنمایی کردن به دلیل).....
۱۸۸.....	۱۳- توحید
۱۸۹.....	۱۴- سنّت و روش
۱۸۹.....	۱۵- اصلاح
۱۹۵.....	۱۶- الهام.....
۱۹۲.....	۱۷- توفیق یا تثبیت و پایداری (در راه حق)
۱۹۳.....	۱۸- شناساندن
۱۹۳.....	۱۹- حفظ، تثبیت کننده بر راه راست
۱۹۴.....	توبه
۱۹۵.....	معانی دیگر
۱۹۵.....	کفایت کردن کسی
۱۹۵.....	نایل شدن به حقیقت یا صفت چیزی
۱۹۶.....	پاداش دادن، به ثواب بهشت رساندن
۲۰۱-۲۰۰.....	خلاصه و نتیجه
۲۰۲.....	دین
۲۰۲.....	معنای لغوی «دین»
۲۰۳.....	گفتاری پیرامون معنای شریعت، فرق بین شریعت و دین و ملت در اصطلاح قرآن
۲۰۵.....	بررسی وجوه «دین»
۲۰۵.....	۱- توحید
۲۰۹.....	۲- جزا و حساب آخرت
۲۱۸.....	۳- حکم، فرمان
۲۱۹.....	۴- شریعت، آیین پرستش، دین
۲۲۰.....	۵- خضوع، فرمانبرداری، طاعت
۲۲۳.....	۶- آیین
۲۲۳.....	۷- کفر

- ۸- عدد، شمار ۲۲۳
- ۹- عادت ۲۲۴
- ۱۰- رسم و قانون ۲۲۴
- معانی دیگر ۲۲۵
- دین اسلام ۲۲۵
- مقهور، منقاد، مطیع، مملوک ۲۲۷
- خلاصه و نتیجه ۲۲۸
- واژه «سوء» ۲۲۸
- معنای لغوی ۲۲۸
- بررسی وجوه «سوء» ۲۲۸
- ۱- شدت و سختی ۲۲۸
- ۲- پی کردن ناقه (کشتن شتر صالح (ع)) ۲۳۲
- ۳- عمل زشت، خیانت (زنا) ۲۳۳
- ۴- برض (پبسی)، آفت ۲۳۶
- ۵- عذاب (بلا و سختی) ۲۳۷
- ۶- شرک ۲۴۰
- ۷- گناه (گناه مومن) ۲۴۱
- ۸- دشنام؛ ناسزا، نفرین ۲۴۳
- ۹- زشت ۲۴۴
- ۱۰- قتل، شکست، اتفاق بد ۲۴۵
- ۱۱- ضرر و زیان، غم اندوه ۲۴۶
- معنای جدید ۲۴۷
- آسیب رساندن به عقل و خرد، دیوانه کردن ۲۵۳
- جمع بندی و نتیجه گیری: ۲۴۸
- آیه ۲۴۹
- معنای لغوی «آیه» ۲۴۹
- کاربرد آیه در قرآن ۲۵۰
- بررسی وجوه «آیه» ۲۶۴
- ۱- علامات و نشانه ها ۲۵۳
- ۲- بخشی از قرآن یا کتب مقدس دیگر (آیه قرآن) ۲۵۹
- ۳- عبرت ۲۶۳

۲۶۷	نمونه ای از بقایای آبادی ها
۲۶۷	یکم : بقایای آبادی قوم لوط
۲۶۸	دوم : ویرانه های قوم عاد
۲۶۸	سوم : ویرانه های قوم ثمود
۲۷۴	۴- معجزه
۲۸۳	۵- کتاب
۲۸۳	۶- امر و نهی
۲۸۴	۷- محمد (ص) و قرآن
۲۸۵	۸- امر
۲۸۵	۹- مائده
۲۸۶	۱۰- شکافته شدن ماه
۲۸۶	۱۱- اسم اعظم خداوند
۲۸۷	۱۲- خورشید و ماه و ستارگان
۲۸۷	۱۳- دابّه الارض (خروج دابّه)
۲۸۸	۱۴- معجزات نه گانه موسی (ع)
۲۹۲	معانی دیگر
۲۹۳	۱- امر عجیب و شگفت آور
۲۹۳	۲- دلیل و برهان
۲۹۴	۳- بنا و عمارت
۲۹۵	۴- قدرت و سلطه
۲۹۵	۵- وعده عذاب ، نشانه های عذاب قیامت
۲۹۶	۶- قصص، داستان ها
۲۹۸	جماعت
۲۹۹	خلاصه
۳۰۰	جمع بندی و نتیجه گیری
۳۰۱	واژه «أُمَّه»
۳۰۱	معنای لغوی «أُمَّه»
۳۰۲	کاربرد «أُمَّه» در قرآن
۳۰۳	واژه های جایگزین اُمّت
۳۰۷	بررسی وجوه «أُمَّه»
۳۰۷	۱- عصبه (گروه و جماعت)

- ۲- کیش ، طریقه ۳۱۰
- ۳- سال ها ، مدّت ۳۱۳
- ۴- قوم ۳۱۵
- ۵- امام ، پیشوا ۳۱۶
- ۶- امت های کافر گذشته ۳۱۶
- ۷- امت محمّد (ص) ۳۱۷
- ۸- کافران امت محمد (ص) ۳۱۷
- ۹- دین ۳۱۸
- ۱۰- آفرینش ، نوع ، خلق ۳۱۹
- جمع‌بندی و نتیجه‌گیری ۳۲۱
- واژه «رحمه» ۳۲۲
- معنای لغوی «رحمه» ۳۲۲
- بررسی وجوه «رحمه» ۳۲۳
- ۱- اسلام ۳۲۳
- ۲- بهشت(پاداش آخرت) ۳۲۵
- ۳- باران ۳۳۲
- ۴- نبوت ۳۳۶
- ۵- نعمت ۳۳۹
- ۶- قرآن ۳۴۴
- ۷- رزق و روزی ۳۴۶
- ۸- پیروزی و یاری ۳۴۸
- ۹- عافیت ۳۵۰
- ۱۰- ایمان ۳۵۲
- ۱۱- مودّت و دوستی ۳۵۳
- ۱۲- توفیق(لطف و احسان) ۳۵۶
- ۱۳- آمرزش،گذشت ۳۶۱
- ۱۴- منّت ۳۶۳
- ۱۵- رقت و دلسوزی ۳۶۳
- ۱۶- گشایش ۳۶۴
- ۱۷- عصمت ۳۶۵
- ۱۸- نجات ۳۶۸

- ۱۹- عیسی بن مریم (ع) ۳۶۸
- ۲۰- محمد (ص) ۳۶۹
- ۲۱- تورات ۳۷۵
- بررسی و داوری ۳۷۱
- واژه ظلم ۳۷۲
- معنای لغوی ۳۷۲
- بررسی وجوه ظلم ۳۷۴
- ۱- شرک ۳۷۴
- ۲- ظلم انسان به خود بدون شرک ۳۸۰
- ۳- ظلم به دیگران ۳۸۹
- ۴- زیان و کم کردن ۳۸۰
- ۵- کفر و دروغ پنداشتن (برتری جویی) ۳۸۵
- ۶- انکار کردن ۳۸۷
- ۷- سرقت ۳۹۰
- ۸- تکذیب ۳۹۲
- ۹- قرار دادن چیزی در غیر جای خودش ۳۹۲
- معانی جدید ۳۹۴
- ناحق و باطل، بدون استحقاق ۳۹۴
- واژه «عزیز» ۳۹۶
- معنای لغوی واژه عزت و عزیز ۳۹۶
- کاربرد واژه «عزه» و «عزیز» در قرآن ۴۰۱
- بررسی وجوه «عزیز» و «عزه» در قرآن ۴۰۳
- ۱- بلندی، والا، ارجمندی ۴۰۳
- ۲- عظیم، بزرگواری ۴۰۶
- ۳- حمیت جاهلی، تکبر ۴۰۸
- ۴- درشت، سخت گیر ۴۱۰
- ۵- سخت، گران، ناگوار ۴۱۱
- ۶- عزت بخشیدن، تقویت کردن ۴۱۲
- ۷- غلبه کردن، چیره شدن ۴۱۳
- ۸- قدرت ۴۱۴

- ۹- خوار و پست ۴۱۵
- ۱۰- قادر ۴۱۷
- ۱۱- ارجمندی و بی همتایی ۴۱۸
- ۱۲- دلیل ۴۱۹
- معانی دیگر ۴۱۹
- ۱- قدرت، نیروی محافظ (کنایه از یاران و شفیعان) ۴۲۰
- ۲- منیع (به دور از تغییر و تبدیل و باطل)، خدشه ناپذیر ۴۲۱
- ۳- ارجمند، قدرتمندانه (بدون ذلت و شکست از جباران) ۴۲۳
- ۴- بزرگان، اشراف (به لفظ اعزّه) ۴۲۴
- ۵- ممتنع، نشدنی (سخت) ۴۲۴
- ۶- محترم تر، ارجمند تر ۴۲۵
- ۷- قدرت مندتر ۴۲۶
- بررسی و داوری ۴۲۷
- جمع بندی و نتیجه گیری ۴۲۸-۴۳۳
- نتیجه بررسی انعکاس وجوه واژگان ده گانه در ترجمه های برگزیده ۴۳۳
- کتابنامه ۴۳۴-۴۴۲

تقدیم به

همه ی آنان که مرا با قرآن کریم آشنا و مأنوس کرده اند

به پدرم

به همه ی استادانم، آنان که آگاهی خود را وامدارشان هستم
و تقدیم به آنان که در مسیر آشنایی ام با قرآن همراهیم کردند

به مادرم با دعایش

به همسرم با همراهی ها و برد باری هایش

و به فروغ دیدگانم

تقدیر و تشکر :

حمد و سپاس خدایی را که به انسان، خواندن آموخت و به فضل و لطف بی کرانش بر ما منت نهاد و قرآن و بیان را تعلیم فرمود. سلام و درود ابدی بر پیامبر اکرم (ص) و اهل بیت عصمت و طهارت (ع) باد که با یاری آنان حقایق کتاب الهی تبیین می گردد. سپاس خدایی را که به ما توفیق عطا فرمود تا در پرتو تمسک به خاندان وحی، در خدمت به ساحت مقدس قرآن کریم کوشا باشیم.

با سپاس از:

* درگاه رب و دود که با عنایت ویژه، در لحظه لحظه ی زندگی مرا یاری نمود. و از اینکه توفیق نگارش پایان نامه کارشناسی ارشد نصیب شد که در طی آن صد ها آیه ی قرآن مورد مطالعه قرار گرفت.

* پیامبر مهر و رحمت حضرت محمد (ص) و خاندان پاکش که توفیق این پژوهش مختصر در پرتو عنایات ویژه آن بزرگواران بوده است.

* تمامی آموزگاران و معلمان و دبیران و اساتید متعهد و مشفق که از دوران تحصیلات ابتدایی تا کنون مرا یاری نموده اند از جمله معماران اندیشه ام:

جناب آقای دکتر محمد حسن رستمی که در سمت راهنمایی این رساله از هیچ مساعدتی نسبت به حقیر کوتاهی ننمودند.

جناب آقای دکتر جلالی که در مقام مشاوره، از راهنمایی های ایشان بهره ی فراوان بردم.

* کلیه ی کارکنان و دست اندر کاران دانشکده ی الهیات که محبت را در حق ما به نهایت رساندند.

* مادر مهربان و دلسوزم که اگر نبود مددهای مادی و معنوی ایشان، توفیق در هیچ زمینه ای برایم امکان پذیر نمی باشد.

* همسر که سختی های ادامه ی تحصیل من بر دوش ایشان بود و همواره مرا در این راه حمایت می کرد. و با صبوری جمیل زمینه های آسایش فکری و پژوهش را برای اینجانب فراهم آورد تشکر می کنم

* فرزندان گل و نازنینم که دلتنگی های کودکانه اش را _ که در این مدت به خاطر عدم حضورم متحمل شدند - ارج می نهم.

از همه ی کسانی که در تهیه ی این اثر، مرا یاری نموده اند خصوصا از خانواده ی خویش، امید است تلاشها ی خالصانه ی همه ی خادمان قرآن، مورد رضای خداوند قرار گیرد.

از خداوند عزیز مسئلت دارم توفیق جبران زحمات همه ی این بزرگواران را به این بنده ی کوچکش ارزانی بدارد.

پیش گفتار

۱- تعریف مسأله و تبیین موضوع:

مبحث «وجوه و نظائر» از جمله دانش های علوم قرآنی است که به عنوان پیش نیاز فهم و تفسیر قرآن کریم به شمار می رود و راه احتمال را در فهم معانی قرآن باز نموده و گاهی موجب اشتباه و گاه دستاویزی برای فتنه جویان می شود. به این جهت است که دانشمندان علوم قرآنی موضوعی را تحت عنوان «وجوه و نظائر» مطرح کرده و آن دسته از الفاظ قرآنی را که در موارد مختلف، معنای متفاوتی دارند، مورد بحث و بررسی قرار داده اند. وجوه و نظائر در ترجمه های معاصر نقش کلیدی داشته و بررسی رعایت مطالب یادشده در ترجمه های معاصر (فولادوند، مجتبی، صادقی تهرانی، مکارم، خواجوی) ما را به این نتیجه می رساند که کدام ترجمه، دقیق تر و مورد اعتمادتر است.

۱-۱- اهمیت پژوهش

فهم قرآن و تفسیر آن از مشغله های دیرین دین پژوهان بوده است. اندیشمندان اسلامی با عنایت ویژه ای که به مبادی فهم قرآن مانند: علم لغت، صرف و نحو، علوم معانی، بیان و بدیع، و دیگر علوم قرآنی داشته اند از نقش آفرینی وجوه و نظائر غفلت نورزیده و آن را در فهم قرآن به کار بسته اند. دانش وجوه و نظائر یا چند معنایی واژگان قرآنی، از جمله انواع علم قرآنی است که از سده های نخستین هجری مورد توجه و عنایت ویژه مفسران و قرآن پژوهان بوده و در این میان آثار بسیاری بر جای مانده است.

۱-۲- پیشینه پژوهش

درباره مقوله «وجوه و نظائر در ترجمه های فارسی برگزیده» که موضوع این پایان نامه است تا آنجا که جستجو شد کتاب یا پایان نامه ای وجود ندارد تنها مقاله ای از آقای یعقوب جعفری در حدود ۷ صفحه به موضوع ضرورت شناخت وجوه و نظائر به همراه چند مصداق آن به صورت کلی پرداخته است و به لغزشهای برخی مترجمان آن هم جز به صورت گذرا اشاره نکرده است. کتابی نیز با عنوان «بررسی و نقد واژه هایی از کتاب وجوه قرآن» همراه با پژوهش در ترجمه الهی قمشه ای به خامه خانم اعظم پرچم از سوی انتشارات مانی، نخستین بار به سال ۱۳۷۳ ش در اصفهان نشر یافته است. نویسنده در این اثر، ۱۲ واژه ی قرآنی را بر اساس کتاب وجوه قرآن تفلیسی (م قرن ۶) و مقایسه با دیگر منابع لغوی و تفسیری در دوازده فصل جداگانه مورد بررسی و نقد قرار داده است.

این پژوهش با استفاده از روش کتابخانه‌ای و با مطالعه کتاب‌های مختلف علوم قرآنی، تفسیر و وجوه و نظائر انجام گرفته است.

و مهمترین منابع خود را از طریق کتاب، مجلات، CD و سایتهای اینترنتی تأمین می نماید.

- ۱- معنای لغوی هر واژه را در ساختهای گوناگون صرفی با استناد به مآخذ معتبر و مهمترین کتب ارائه نموده ایم.
- ۲- وجه معنایی واژه را در قرآن با شواهدی از آیات مورد استناد صاحبان وجوه قرآن ارائه نموده ایم.
- ۳- منابع و مآخذ معتبر و مشهور را ذکر نموده ایم. به این ترتیب که اگر مثلاً واژه ای دارای ده وجه معنایی یا بیشتر باشد منابع هر وجهی در پاورقی ذکر شده است.

مهمترین منابع تفسیری و علوم قرآنی یا فرهنگنامه ای که برای بررسی وجوه معنایی واژگان در فصل دوم مورد استناد قرار گرفته اند عبارتند از: تفسیر طبری، مجمع البیان، تفسیر تبیان، تفسیر جلالین، تفسیر کبیر فخر رازی، الکشف والبیان عن تفسیر القرآن، تفسیر روح المعانی، تفسیر صافی، تفسیر المیزان، تفسیر نمونه و مهمترین کتب علوم قرآنی مورد استناد عبارتند از: البرهان زرکشی، الاتقان سیوطی، تأویل مشکل القرآن ابن قتیبه، مناهل العرفان فی علوم القرآن. فرهنگنامه های مورد استناد عبارتند از: نثر طوبی، کلمات القرآن.

در برخی موارد به منظور تأیید و یا استشهاد به روایات، از تفاسیر روایی و کتب حدیثی همچون تفسیر البرهان، تفسیر نور الثقلین و الکافی نیز بهره جسته ایم.

در بخش مفاهیم و کلیات از کلیه آثار نگاشته شده پیرامون وجوه و نظائر اعم از کتب و مجلات و مقالات مختلف نیز استفاده شده است.

- ۴- نام سوره ها و شماره آیات بسیاری را که حامل همان وجه معنایی در واژگان مشترک هستند بیان داشته ایم.
- ۵- از آنجا که در کتب وجوه و نظائر برای هر وجه معنایی، آیات کمی گزارش شده و در نتیجه آیات بسیاری که حامل همان وجه معنایی می باشند، متروک و مغفول^۲ عنه واقع شده اند، ما آیات بسیاری را با مراجعه به کتب تفسیر و لغت و علوم قرآنی که حامل آن وجه معنایی هستند استخراج نموده ایم.

- ۶- در کتب وجوه و نظائر برای برخی واژگان، وجوه غریبی ذکر شده که مناسب نمی باشد و آیات مورد استناد نیز شاهد مناسبی نیست. در عوض در کتب تفسیر و لغت برای برخی واژه ها، وجوهی ذکر شده که در کتب وجوه و نظائر این وجوه مطرح نشده است. ما پس از بررسی وجوه معنایی هر واژه در کتب وجوه قرآن، به ذکر این وجوه نیز پرداخته ایم.

۷- در ارائه وجه معنایی هر واژه به زبان فارسی روان و متداول امروز که علاوه بر آیه مطرح شده، معنای وجوه موجود در آیات دیگر را نیز در بردارد، کوشیده ایم. بنابراین در ابتدای هر بند ممکن است یک یا دو یا چند معنی مترادف ذکر شده باشد.

۸- تحلیل های تفسیری را برای تبیین بهتر موضوع در تفاسیر مشهور مورد توجه قرار داده ایم.

۱۰- ارزیابی اختلاف رأی و نظر در میان برخی از علمای علم وجوه و رأی و نظر مورد قبول بیشتر علمای علم وجوه را ملاک قرار داده ایم.

۱۱- خلاصه و نتیجه گیری در پایان هر مبحث ارائه گردیده است.

۳- ضرورت پژوهش و هدف:

شناخت وجوه و نظائر از ضرورت های اولیه برای مترجمان قرآن کریم است. با توجه به گوناگونی موارد کاربرد واژه ها در زبان عربی، همواره با این واقعیت مواجه هستیم که گاهی یک واژه در جمله ای معنایی می دهد که همان واژه در جمله دیگر معنایی متفاوت و گاهی متضاد دارد و تنها با قرینه های مختلف می توان به مفهوم درست آن واژه پی برد. وجوه و نظائر در قرآن نشان دهنده آن است که این کتاب عظیم دارای لایه های مختلف معنایی است. بنابراین فهم دقیق قرآن منوط به فهم وجوه و نظائر است. اما مترجمان قرآن در ترجمه برخی واژه ها دچار لغزش شده و یک واژه را که در موارد گوناگون معنای متفاوتی دارد یا همه را به یک معنا ترجمه کرده اند یا به وجه دیگری ترجمه کرده اند که نارسا است.

این پژوهش در پی اهداف زیر است:

۱- شناخت دقیق ترین ترجمه فارسی معاصر از جهت رعایت وجوه و نظائر

۲- رتبه بندی ترجمه های معاصر از نظر میزان دقت لازم در ترجمه از نظر رعایت وجوه.

۳- ارائه راهکار و روش های نوین برای ترجمه قرآن کریم.

۴- سئوال های اساسی تحقیق:

۱- دانش وجوه و نظائر چه نقشی را در ترجمه قرآن ایفا کرده است؟

۲- ترجمه های معاصر فارسی قرآن کریم تا چه میزان از دقت در برابرسازی وجوه و نظائر برخوردارند؟

۳- دقیق ترین و متن ترین ترجمه از نظر رعایت وجوه و نظائر کدام ترجمه است؟

۵- فرضیه های تحقیق:

۱- شناخت دانش وجوه و نظائر از ضروریات فهم و ترجمه قرآن کریم و یکی از بایسته های یک مترجم است که بدون شناختن این بحث بسیاری از ظرافتها و دقایق معانی قرآنی مورد غفلت قرار می گیرد.